

МІСЦЕ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ПІСНІ В ПОДОЛАННІ ДИТЯЧИХ СТРАХІВ, ВИКЛИКАНИХ ВОЄННИМИ ДІЯМИ

Сулаєва Наталія

доктор педагогічних наук, професор,
декан факультету педагогічної і
мистецької освіти, Полтавський національний
педагогічний університет імені В. Г. Короленка

У статті висвітлюються актуальні питання використання українських народних пісень у процесі педагогічної взаємодії з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку, які зазнали фізичних і психологічних травм у результаті воєнних дій. Наголошується на подоланні неприродної активізації страхів, викликаних безпосереднім включенням дітей у небезпечні події. Підкреслюється важливість подолання таких страхів та використання з цією метою колискових, жартівливих, календарно-обрядових та історичних дитячих музичних перлин українського народу.

Ключові слова: *страх, діти дошкільного та молодшого шкільного віку, українська народна пісня.*

The article highlights the topical issues of using Ukrainian folk songs in the process of pedagogical interaction with children of preschool and primary school age who have suffered physical and psychological injuries as a result of military operations. Emphasis is placed on overcoming the unnatural activation of fears caused by the direct involvement of children in dangerous events. The importance of overcoming such fears and using lullaby, humorous, calendar-ritual and historical children's musical pearls of the Ukrainian people is emphasized. Key words: fear, children of preschool and primary school age, Ukrainian folk song.

Постановка проблеми. Формування молодого покоління української держави, яка знаходиться в стані російсько-української війни, відбувається у складних умовах і вимагає певного корегування. Особливого психолого-педагогічного підходу потребують не лише ті діти дошкільного чи молодшого шкільного віку, які опинилися в зоні бойових дій, зазнали неабияких фізичних і психологічних травм, але й ті, котрим довелося й донині доводитися жити під звуки повітряної тривоги та щодень відчувати страх від очікування небезпеки.

Страх в умовах війни став надзвичайно поширеним психологічним явищем, на подолання наслідків якого з перших днів війни відреагувала педагогічна спільнота України. За короткий період часу були розроблені поради батькам, вихователям закладів дошкільної освіти, учителям закладів загальної середньої освіти. З-поміж пропонованих шляхів подолання страхів у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку виокремлюються терапевтичні методики: музикотерапія, арттерапія, казкотерапія, мульттерапія тощо. З огляду на піднесення патріотизму в населення України педагогічні працівники употужнили свою роботу над тим, щоб увесь матеріал був україномовним та передбачав уведення в зміст освітньої діяльності найкращих надбань українців, зокрема, казок, легенд, оповідань, а також важливого

складника культури нашого народу – українських народних пісень. Виконання дитячих музичних перлин у сув'язі з рухами стало ще одним кроком до подолання у малюків страхів.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичним підґрунтям для вивчення доцільності використання української народної пісні в процесі подолання дитячих страхів у дошкільників та молодших школярів, викликаних війною, є праці І. Беха, Л. Крицької, К. Чорної, які ґрунтовно підходять до визначення шляхів виховання молодого покоління через призму національно-усвідомленого ставлення до України. Важливими також є наукові розвідки П. Вербицької, М. Качур, О. Коркішко, М. Павленко щодо урахування важливого чинника формування особистості – залучення дітей до мистецької діяльності з відтворенням високодуховних зразків культурної спадщини українського народу. Цінними для розв'язання означеної проблеми є дослідження зарубіжних науковців З. Фрейда та К. Ізарда, які заклали основу розуміння природи страхів, а також сучасних дослідників дитячих страхів, як то Т. Даценко, Н. Карпенко, В. Кузьменко й інші. Водночас ґрунтовного дослідження з питань використання народної пісні в подоланні дитячих страхів у дошкільників та молодших школярів, викликаних війною, ми не знаходимо.

Метою статті є обґрунтувати доцільність використання українських народних дитячих пісень у подоланні страхів, викликаних воєнними діями, у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Проблема страху у дітей не є новою для психологічної і педагогічної науки. Страх є однією з базових емоцій, що виконує важливі соціальні та психологічні функції, «які гарантують становлення та розвиток базових структур людської психіки й успішну соціалізацію людини на різних вікових етапах її дорослішання, тобто поступове включення її у світ соціальних відносин» [Даценко, с. 7]. Зокрема, йдеться про: оцінно-захисну функцію, яка забезпечує збереження життя і його якість на рівні психофізіологічного функціонування; функцію соціальних підкріплень та соціального контролю, яка унормовує міру включення та взаємини індивіда з соціальним оточенням; розвивальну й гуманізувальну, або як її ще називають «олюднювальну» функцію, що забезпечує розвиток особистості на шляху до самовдосконалення та самоактуалізації.

Наголосимо, що діти мають природні вікові страхи, що з'являються, самоініціюються та еволюціонують разом із розвитком дитини. За сприятливих умов вони відносно успішно проживаються і без спеціального втручання дорослих зникають. Якщо ж діти потрапляють у складні ситуації, зокрема на власному досвіді переживають негативні емоції, пов'язані з воєнними діями, відбувається неприродна активізація страхів, викликаних безпосереднім включенням дітей у небезпечні події.

Усвідомлення того факту, що будь-який вияв страху в дитини не має залишатися поза увагою дорослих спонукає педагогів до пошуку шляхів їх подолання. У випадках природних страхів (темряви, поганої погоди, страшних казок, чужих людей, лікарів, тварин тощо) батьки та педагоги використовують найрізноманітніші стратегії взаємодії. До прикладу, досить розповсюдженими

є ігри на кшталт «Малюємо страх», «Складаємо казку», «Відпускаємо страх», «Справжній герой», «Ляльковий театр» тощо.

В умовах війни активізуються неприродні дитячі страхи, робота над зникненням чи, принаймні, послабленням яких є винятково необхідною. Так, педагогічні працівники, перш за все, аналізують реакції дітей на страх, найпоширенішими з яких є: для малюків до трьох років – дратівливість, плач, агресивна поведінка, страх звуків, криків тощо; чотирьох-шести – безпорадність, безсилля, страх втрати близьких, небажання спілкуватися з однолітками тощо; семи-десяти – відчуття злості, провини, страх смерті тощо.

Рекомендаційними для роботи з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку є присутність дорослих (бажано батьків), тактильний контакт, заспокійливі слова та аргументи, демонстрація надійності, спокійне обговорення з дитиною подій та правил безпеки, відкриті розмови про власні переживання, підтримка в збереженні чи відтворенні соціальних зв'язків, допомога у зниженні емоційної напруги шляхом виконання вправ під час паніки тощо. Водночас досить актуальними порадами психологів та педагогів є відволікання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку за допомогою їх залучення до виконання українських народних пісень.

З-поміж музичних перлин українського народу, які можна використовувати в процесі подолання дитячих страхів, вирізняються колискові. У ході їх використання спершу доцільно запропонувати малечі потримати та поколихати ляльку, яка «дуже боїться», під запис колискової, наприклад, «Гойда, гойда-гой, ніченька іде». Підкреслимо обов'язковість використання при цьому високопрофесійного відтворення пісні. Зокрема, таким може бути запис цієї колискової у виконанні народної артистки України Ніни Матвієнко. Цікавим для малюків є також заколихування улюбленої іграшки під звуковий та візуальний (мультиплікаційний) супровід на кшталт «Ой, люлі, люлі, налетіли гулі», представлений у загальному доступі в соціальних мережах. Водночас, досить ефективним впливом на дитину, що має певні страхи, є власне виконання колискової своєму ведмедю (зайчикові, мишеняті тощо), якому «страшно» та який «не може заснути». Для цього свого «друга» слід пригорнути, обійняти і тихенько заспівати колискову: «Ой ходить сон коло вікон, // а дрімота коло плота // Питається сон дрімоти:// «де ж ми будем ночувати?...». Під час виконання твору діти можуть копіювати погойдування мами (педагога), який також «заколихує» свого «друга» тихим співом колискової. Використання такого прийому дозволить малечі перенести власні страхи на «друга» та «допомогти йому» заспокоїтися. До того ж, малечі приємно буде слухати таку колискову й у виконанні батьків чи педагогів у процесі засинання.

Важливими елементами роботи з подолання страхів у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку є відволікання їхньої уваги від негативних подій шляхом виконання веселих чи жартівливих українських народних пісень з рухами. Найпопулярнішою з-поміж них є «Грицю, Грицю, до роботи». Її виконання зазвичай передує розповідь про дуже гарненького, непосидючого і водночас ледачого хлопчика, який не хоче нічого робити, але любить смачненько поїсти. Знайомство з піснею може відбуватися з

мультиплікаційним супроводом (варіанти якого є у вільному доступі в соцмережах) чи поєднуватися з показом картинок. Також доречним буде виконати пісню за ролями. Важливим є постійна підтримка гарного жартівливого настрою під час її виконання. Такими ж цікавими і доречними для роботи з малюками можуть бути народні пісні «Два півники», «Ой на горі жито», «Ой є в лісі калина», «Вийди, вийди, сонечко» тощо.

У період зимових свят корисним є залучення дітей до соціальної взаємодії шляхом виконання обрядів колядування та щедрування. Зазвичай ці обряди супроводжуються піснями, виконання яких приносить задоволення не тільки дітям, а й слухачам. Важливим при цьому є ознайомлення малечі зі сценаріями обрядових дійств, головними героями та їх характеристиками. Це може відбуватися на основі розповідей, лялькових вистав, мультиплікаційних фільмів чи відеофрагментів дитячих колядувань і щедрувань. Важливим є підкреслена святковість та позитивність дійства, яскравість та щирі побажання людям добра, миру й злагоди у вигляді пісенних перлин українського народу. До таких належать, зокрема, «Добрий вечір тобі, пане господарю», «Ой сивая зозуленька», «Нова радість стала», «Щедрик», «На Різдво Христове» тощо.

У період війни з росією актуальними стають також пісні патріотичного змісту. З-поміж таких вирізняються народні твори «Ой на горі та й жінці жнуть», «Їхав козак за Дунай», «Козацькому роду нема переводу» тощо. Зазвичай виконання таких пісень передуює робота з висвітлення найкращих особистісних якостей українських козаків, як то: любов до Батьківщини, чесність, порядність, сміливість, винахідливість, повага до старших. Для емоційного забарвлення подання такої інформації доречно читати оповідання чи легенди, демонструвати мультиплікаційні фільми про козаків, одягати хлопчиків та дівчаток у національний одяг тощо. Водночас саме в період війни українська народна пісенна творчість збагатилася творами сучасних українських авторів про Україну та її воїнів. Для прикладу, Ю. Воронюк доречно запитує й дає відповідь на актуальні питання української малечі «Хто найкраще всіх стріляє, скаче на коні? // У боях перемагає й не горить в вогні?»... «В кого шана і повага до своїх батьків? // В кого мужність і відвага? // В наших козаків»... Для використання у закладах дошкільної та початкової освіти патріотичні музичні перлини для дітей створили також С. Ігнатенко, Н. Май, М. Пасічник, Н. Погребняк, О. Янушкевич тощо. Виконання позитивних, ритмічних, сповнених патріотизмом та гордістю за свою землю, козаків не лише відволікає дітей від нападів страху, але й підіймає настрій, впливає на формування етнокультурної компетентності майбутнього покоління нашої держави.

Важливим у випадку використання українських народних пісень та авторських творів про рідний край є те, що за умови компетентного їх уведення в життя дитини, саме ці твори проникають глибоко в дитячу свідомість, занурюють малечу в світ високодуховного мистецтва, захоплюють цікавою діяльністю та водночас відволікають від неприємних спогадів і впливають на послаблення почуття страху.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Одним із дієвих засобів для подолання страхів у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку

є українські народні колискові, жартівливі, календарно-обрядові, історичні пісні, визнані окрасою духовної культури нашої нації. Виконання українською малечею творів, в яких увіковічуються славні традиції, героїчні вчинки, думки, надії, прагнення, знання нашого народу є цінним доважком до процесу формування молодого особистості. Особливо актуальним є використання таких музичних перлин у роботі з дітьми, які зазнали психологічних травм у період російсько-української війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Даценко Т. Психологічні особливості подолання страхів у дітей дошкільного віку: автореферат дисертації на здобуття наук. ст. канд. психологічних наук зі спеціальності 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. Київ: ун-т ім. Бориса Грінченка. 2016. – 20 с.
2. Дитячі пісні про Україну. URL: <https://www.youtube.com/watch>.
3. Славні козаки. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=tlmnELigAqw>.
4. Українські народні дитячі пісні. URL: <https://www.youtube.com/watch>.

УДК 376-056.2/.3-051:378.091.3

MOTIVATION TO WORK IN ONLINE FORMAT AS A COMPONENT OF PROFESSIONAL TRAINING: EUROPEAN EXPERIENCES AND PRACTICES

Daria Suprun

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor of the department of Special
Psychology and Medicine,
Faculty of Special and Inclusive Education,
Dragomanov Ukrainian State University

Підняте питання Європейського вибору в ракурсі питання вдосконалення мотивації фахівців у сфері спеціальної та інклюзивної освіти до роботи в онлайн-форматі відповідно до європейського досвіду та практики. Цінності онлайн-освіти в глобальному та національному вимірі висвітлено. Проведено аналітичний огляд результатів дослідження мотивації до роботи в онлайн-форматі в якості компонента професійної підготовки.

Ключові слова: мотивація, онлайн-формат, компонент професійної підготовки.

The question of improvement of the motivation of specialists in the field of special and inclusive education to work in online format according to European experiences and practices has been raised. The values of online education in the global and national dimensions have been delighted. An analytical review of research's results has been conducted.

Keywords: motivation, online format, component of professional training.

Introduction. Intensification of digitalization processes in education actualizes new challenges and new tasks of specialists' training of the psychological profile directly involved in the organization and providing the effective functioning of the inclusive educational environment [9, p.87].